

institúcií. K riešeniu tejto otázky by som chcela podotknúť, že ak by tieto pedagogicko-metodické strediska plnili konkrétne úlohy školskej praxe, i v oblasti uvádzania začínajúcich učiteľ'ov, ich existencia by bola opodstatnená. Ide o tieto úlohy:

- Obsahovo musia podujatia prispievať k zvyšovaniu psychologickej i didaktickej pripravenosti učiteľ'ov s dôrazom na rozvoj sociálno-pedagogických spôsobilostí, ktoré sa budú realizovať formou výcvikových kurzov zameraných na aktuálne problémy a potreby školskej praxe. Do popredia sa musia dostať diskusné metódy, praktické cvičenia, riešenie situácií a problémov, tvorivé činnosti.

Uvádzajúcim učiteľ'om treba poskytnúť obsahovo širokú a diferencovanú ponuku podujatí, vychádzajúcich z konkrétnych požiadaviek praxe, ktorých sa zúčastnia na základe dobrovoľnosti a ľubovôle výberu.

První zkušenosti z interakčních cvičení v rámci profesionálních praktik na PdF MU

Jaroslav Řezáč

Zavedení tzv. profesionálních praktik v prvním a druhém ročníku učiteckého studia vítali nepochybně zvláště ti studenti, kteří doposud postrádali cvičení zaměřená na získávání praktických dovedností a vlastně i prvních profesionálních zkušeností.

Zároveň vytvořilo zavedení profesionálních praktik prostor pro aplikaci aktivizujících metod a postupů i ve výuce psychologie.

Čtyři semestry profesionálních praktik chápeme jako šanci k vytvoření teoreticky podloženého i vnitřně propojeného systému praktické přípravy budoucího učitele. Proto jsme při promýšlení obsahu i forem práce v psychologických cvičeních respektovali především potřeby následných pedagogicky orientovaných praktik.

Při hledání koncepce interakčních cvičení jsme, vedle studia renomovanějších autorů, vycházeli také z vlastních zkušeností s aplikací sociálně psychologického výcviku ve výběrových seminářích z psychologie v minulosti i z výsledků výzkumné činnosti, kterou tímto směrem, zhruba od roku 1978, orientujeme.

Teoretické východisko k úvahám o koncepci cvičení jsme našli - řečeno velmi stručně - v tvořivé syntéze prvků sociálně psychologického výcviku, interakčních programů, sociodramatu, inscenačních metod, psychoher atp.

Vycházíme z předpokladu, že začlenění jedince do reálných, byť modelových, problémových situací a zvláště jeho identifikace s určitou rolí v kontextu dalších prvků problémové situace, vytváří podmínky k cílenému a přitom relativně spontánnímu sociálnímu učení. Efektem takto iniciovaného učení jsou, jak se ukazuje, nejen změny motivace, způsobů nazírání sebe i situací, ale též pozitivní změny sociálních rysů osobnosti (např. tolerance, kooperativnosti, sociability, sociální tvořivosti atp.).

Druhé a předposlední cvičení je totiž věnováno tzv. "orientačnímu psychologickému vyšetření" (vstupní údaje o osobnostních i skupinových zvláštěnostech) a také v průběhu semestru jsou získávány údaje, které umožňují sledovat efektivitu cvičení.

Cíle interakčního cvičení jsme si stanovili následovně:

- vytvoření elementární interakční jistoty (sebejistoty) účastníka cvičení
- pozitivní osvětlění (kultivace) sebepercepce, percepce osob a jejich vztahů
- vytvoření předpokladů adekvátní sebeakceptace (se zaměřením na vytváření sebepečeti v profesionální roli)
- vytvoření základních předpokladů pro zvládnutí orientační psychologické diagnózy jednoduchých interakčních problémových situací případně jejich psychologicky podloženého řešení.

Ne náhodou zdůrazňujeme "základní", "elementární předpoklady" atp. Je třeba vycházet z reality. Studenti v prvním ročníku nemají ještě potřebné znalosti z psychologie a naším záměrem je spíše "předznamenat" postupné pronikání k hlubšímu psychologickému pohledu a nikoliv, sice v dobrém úmyslu, ale hned na počátku jejich studia přispět k praktickému zjednodušení (kteréžto nebezpečí tu reálně je).

V rámci stručného referátu nelze podrobněji uvádět ani všechny užívané postupy, ani již shromážděné údaje vypovídající o jejich efektivitě. Soustředíme se jen na některé z nich.

Zkušenosti ukazují, že velké části účastníků cvičení chybí interakční jistota zvláště pak v úkolových situacích. Nacházíme zde souvislosti s celkovým psychosociálním dozráváním osobnosti, ale též důsledky úrovně předchozího studia. Zvláště v oblasti komunikace existují značné problémy. Prosté sdělování jako rituál činí velké potíže. Relativně dobře jsou studenti schopni předávat "necosbní, racionální informace". Velký problém činí sdělování prožitků, subjektivních soudů a mínění. Ukazuje se, že zvláštní pozornost je třeba věnovat doslova nácviku "přijímání sdělení". Lze říci, že dovednost sdělovat je mnohem rozvinutější ve srovnání s dovedností a ochotou přijímat. Proto jsme do

interakčních cvičení zařadí nácvik jednání v jednoduchých situacích, základy komunikace (z psychologického hlediska) a "nácvik" sdělování a přímání emotivních prožitků experimentálně navozených ve skupině. Cvičení v pozorování "příjemců" na základě pozorovacích archů vede mj. ke kultivaci percepčních dovedností a schopností.

Lze říci, že většina studentů nemá adekvátní náhled na sebe sama, postrádá schopnost využívat vnější zpětnou vazbu k utváření náhledu a sebehodnocení.

K pozitivnímu ovlivnění sebepercepce využíváme vzájemného skupinového hodnocení, hry na adjektiva (známého "okénka JOHARI") a zvláště skupinové analýzy videozáznamu každého člena skupiny v jednoduché úkolové akci. Zvláště posledně jmenovaný postup má silný stimulační účinek a také podle názorů samotných účastníků vede k zamyšlení nad vlastními projevy, vystupování i vlastnostmi. Dosud uvedené postupy slouží zároveň jako určité postupně předebrávání k vlastnímu hrání rolí, resp. hrání problémových situací, které tvoří převážnou část cvičení.

Využíváno je zde obvyklých postupů, jak jsou známy z literatury (Hermochová, S., 1988, 1989), snad s tím rozdílem, že na základě vstupního osobnostního vyšetření cíleně pracujeme s osobami submisivními či dominantními, extroverty či introverty, či s osobami s vysokým pozitivním sociometrickým statutem ve skupině event. s negativním statutem; využíváme při "obsazování rolí" všech zjištěných specifík konkrétních osobností etc.

Inscenační metody "prolináme" pomocnými postupy, které umožňují stále hlubší vhléd do problematiky meziľidské interakce. Některé z nich vznikly téměř spontánně, nejednou i za přispění samotných účastníků cvičení.

Dobře se nám osvědčil např. postup, který jsme nazvali "mikrodrama", kdy jsou účastníkům předloženy krátké texty cca 15 - 20 řádků, které působí dojmem "výňatku" z beletrie a úkolem účastníků je doplnit text "předchozím" a "následným" dějem. Hodnocení nejzdařilejšího textu ve skupině je nenásilně využito k chápání dějové kontinuity jakékoliv problémové situace. Kritériem "úspěšného řešení" je pochopitelně pravděpodobnost psychologické kresby vývoje zachyceného problému.

Následně přehrávání různých variant umožňuje při hledání optimálních způsobů řešení dané situace využívat přínosu technik adekvátního sebeprosazování, teorie transakční analýzy atd.

V závěru této stručné informace bychom se rádi zamysleli nad některými předběžnými, dílčími výsledky prováděných šetření.

Analýza postoje dotazníku, aplikovaného po prvním cvičení, tedy po seznámení se s podrobným programem všech jednotlivých cvičení, ukazuje, že výše uvedená forma interakčního cvičení je spojena s poměrně vysokým pozitivním očekáváním. Pokud není toto očekávání prohospodářeno nevhodným

postupem učitele, případně organizačními a materiálními problémy, vytváří velmi dobré východisko ke spolupráci učitele a studentů. Předběžné výsledky též naznačují, sebehodnocení studentů je ve většině případů neadekvátní. Nejvyšší je úroveň sebehodnocení u percepčních dovedností (v průměru 12,8 bodů z 21 možných), dále komunikačních (12,4 b.), interakčních (12,2 b.), na posledním místě se objevují organizační schopnosti a dovednosti (10,9). Jak už jsme konstatovali, většinou zkoumané osoby se přehodnocují (naznačuje to opakované sebehodnocení po prvních cvičeních).

Závěrečné srovnání však naznačuje, že v důsledku cvičení došlo k opětovnému pozitivnímu posunu. Pozitivní posun v sebehodnocení komunikačních dovedností zaznamenáváme u 81,7% účastníků (uvádíme díky výsledky získané u pěti studijních skupin, 66 účastníků). V sebehodnocení interakčních dovedností došlo k pozitivnímu posunu u 80,3%; percepční dovednosti se z pohledu sebehodnocení zlepšily u 66,6% a organizační u 7,56%.

Prezentované údaje uvádíme jako orientační, protože nezahrnují informaci o "významnosti posunu". Skutečně významný posun lze předpokládat (výsledky nejsou dosud zpracovány ve všech souvislostech) asi tak u čtvrtiny účastníků cvičení.

O podrobných závěrech sledování efektivity interakčního cvičení chceme co nejdříve informovat.

Výchova k osobní zdatnosti

Mojmír Vážanský

Úspěch učitele a vychovatele ve výchovně vzdělávacím procesu ve značné míře závisí na tom, jak je sám připraven, jaké má morální vlastnosti, jak zvládl základy procesu výchovy a sebevýchovy.

Připravenost jako profesionálně významná vlastnost osobnosti zahrnuje, jak víme, následující komponenty:

- a/ motivační (kladný vztah k povolání, profesionální motivy),
- b/ orientační (vědomosti o zvláštích a podmínkách profesionální činnosti a o nárocích zvolené činnosti na osobnost).